

Mester és tanítvány az építészetben

Mester és tanítvány kapcsolata korántsem egyértelmű és egyirányú viszony, mint ahogy első gondolatra feltételeznénk. Sokkal összetettebb e két fogalom viszonya – nevezhetjük állapotnak, stációnak –, mint feltételeznénk. Mindenképpen kölcsönösen függő viszony, hiszen tanítvány nélkül nincs mester, és mester nélkül nincs tanítvány. Az építészek közül szerencsés – de egyúttal erősen determinált is –, akinek meghatározó mestere volt.

Sokaknak ez nem adatott meg, ők látszólag kerülő utakon és megkésve jutottak a továbblépést jelentő impulzív közegbe. De tudni kell, hogy nincs kárba vesztett tapasztalat. Vajon a mester keresi tanítványát, vagy a tanítvány ismeri fel – választja – mesterét? Az egyidejűség fennállása is lehetséges opció, és igazán hatékony.

Vajon minden esetben egy személy a mester, vagy lehet ez egy szellemi közeg, egy világlátást kifejező stílus, esetleg a személyes tapasztalatok sora? Számunkra különös tapasztalattal bírna akár az „evangélikus szál” felfejtése is – például a Schulek–Pecz–Sándy kapcsolatban.

Több neves építész a mesterség fokáról jutott el az alkotótevékenységig. A belga Henry van der Velde a kárpitosságot tanulta ki, majd az építészet mellett használati tárgyakat tervezett, az alkalmazott iparművészet területét bebarangolva. Joze Plecnik szlovén építész asztalosként kezdte. A bécsi Művészeti Akadémián Otto Wagner mesteriskoláját végezte el, majd nála dolgozott. Számos épületet tervezett Bécsben, majd a prágai vár egységes megjelenésén és átjárhatóságán dolgozott, később meghatározó tevékenységet fejtett ki Ljubjanában.

Medgyaszay – eredetileg Benkó – Istvánnak a 19–20. század fordulóján is hasonló módon indult a pályája. Apja Benkó Károly építész, építési vállalkozó gyakran vitte magával építkezéseire. Apja halála után 1893–1896 között pallérként dolgozik mint családfenntartó, párhuzamosan végzi az Ipariskolát, ahol Pálóczi (Platzer) Antal, az építészeti rajz és alaktan tanára felkarolta. Majd következik id. Francsek Imre műterme. Czigler Győző ösztöndíja jóvoltából Bécsben Otto Wagner mesteriskolájába került. A mesterek mint útjelzők-útbaigazítók – ez volt a szerepük a magyar építészeknek, akik ezt fel is ismerték. Ki volt Medgyaszay mestere? Otto Wagner nagy hatással volt rá, ez számos épületén és motívumán tetten érhető, de legalább ekkora hatással volt rá a pánszláv eszméket valló Joze Plecnik. Medgyaszay figyelte munkáit, tervezési helyszíneit, írásait és népi illusztrációit a bécsi *Der Architekt*ben. Paradox módon Medgyaszay Bécsben figyelt fel a népművészetre, a népi építészetre. A mesteriskolát befejezve – ahol magyar tematikájú és helyszíni eszmei terveket készített – a József Nádor Műegyetemen szerzett építész oklevelet, majd azonnal népművészeti, népi építészeti gyűjtőutakra indult Kalotaszegre, a Székelyföldre. A Bécsben tanult modernizmus elveit viszontlátta a nép építészetében. Ez a felismerés revelációként hat rá. „Ezek az egyszerű ácsok voltak utóbb tanítómestereim” – vallja. És még nincs vége: jön a vasbeton iránti szerelem a veszprémi színház kapcsán François Hennebique párizsi irodájában, majd a keleti kultúrák tanulmányozása; különösen az indiai építészet volt rá hatással. Ezek után ismét feltehetjük a kérdést: kit tekinthetünk Medgyaszay mesterének? Talán több is volt.

Láthattuk, hogy sok hatás érte: személyek, népművészet, építési technológia mint világnézet kifejezője, keleti kultúrák. Ezek együtt tették mesterré Medgyaszayt, aki magányos természetű volt, nem teremtett iskolát, nem voltak tanítványai. Így nem vitték jó hírért, nem népszerűsítették. Végül elfelejtették. Mégis tagadhatatlanul az építészet mestere volt. Az utókoré mindenképpen.

És most a személyes szál. Az első impulzust, amely az építészet felé irányította figyelmemet, kőművesmester apai nagyapámtól – Potzner Jánostól – kaptam. Bárhol dolgozott a faluban, a szőlőhegyen, mindig a nyomában

”Az első impulzust, amely az építészet felé irányította figyelmemet, kőművesmester apai nagyapámtól – Potzner Jánostól – kaptam. Bárhol dolgozott a faluban, a szőlőhegyen, mindig a nyomában voltam, és figyeltem, hogy formálódnak a keze alatt a prэшázak, búbos kemencék. Az ő példájára jelentkeztem a pécsi Építőipari Szakközépiskolába, hogy építész legyek, így őt tekintem első mesteremnek.

voltam, és figyeltem, hogy formálódnak a keze alatt a prэшázak, búbos kemencék. Az ő példájára jelentkeztem a pécsi Építőipari Szakközépiskolába, hogy építész legyek, így őt tekintem első mesteremnek. Őrá teljesen igaz: „Szeretve építeni a házat, mintha az lakna benne, akit szeretsz. [...] A munka a láthatóvá tett szeretet.” (Kahlil Gibran: *A Próféta*). Középiskolás éveim alatt nyaranta a falumbeli – pogányi – kőműves, Szemmelróth Imre mellett végeztem kőművesmunkát. Kriptát, prэшázat, ami éppen adódott. A középiskolát követően a Pécsi Tervező Vállalatnál voltam építészszerkesztő. Itt ismertem meg a családuknak barátjává lett református Monori Magdát, aki az evangélikus közösségbe járt (Káldy Zoltán menyasszonya volt). Kapolyi pásztorfaragások rajzi dokumentálása fűződik a nevéhez. Gyönyörűen énekelt – az esküvőmön is szólóénekekkel szolgált –, ő szeretettette meg velem a komolyzenét. Freivogel Mihály volt a műteremvezetőm – a forradalom idején egyetemista –, tőle hallottam először hitelesen ’56-ról. A Műegyetemen Török Ferenc és Szentkirályi Zoltán voltak meghatározó tanárain, elsősorban miattuk volt érdemes a Műegyetem építészkarára járni. Török tanár úr a Középülettervező Tanszék tanára, majd vezetője, nyugalmazott egyetemi tanár, a budavári Nagyboldogasszony templom közösségének aktív tagja, számolatlan templom tervezője, a nemzet művésze. Szentkirályi Zoltán Debrecenből Karácsony Sándor tanítványaként került a Műegyetem

Építésztörténeti Tanszékére. Előadásai, tanulmányai revelációként hatottak a szemlélet nélküli közegben. Rám különösen *A terművészet történeti kategóriái* című esszenciális tanulmánya gyakorolt nagy hatást. Az egyetem után az építész mesteriskola X. ciklusán is hallgathattam és jegyzeteltem megismételhetetlen előadásait.

Szentkirályi Zoltán emberi nagyságáról álljon itt egy történet. Testvérét az oroszok egy kényszermunkacsoportba sorolták. Súlyos beteg lévén (tifuszos volt), úgy gondolta, neki már mindegy, legalább a testvérét megmentheti, és helyet cserélt vele. A nélkülözések azonban megedzették, túlélte a munkatábort és hazajött. A testvére orvos Svájcban. Szentkirályi inspirált az előadásain keresztül, hogy művészettörténetet hallgassak. És Németh Lajos tanár úr, az ELTE művészettörténet professzora – Fülep Lajos tanítványa – támogatta, hogy végzett építészek az ELTE-n folytassák tanulmányaikat. Ő hívta fel figyelmemet Medgyaszay Istvánra mint tanítvány nélküli különcre, aki Toroczkai Wigand Edéhez és Kós Károlyhoz mérhető. Kései mesteremnek az építészek közül Laczkovics Lászlót tekintem, akivel számos közös munkánk volt. Tiszta, áttekinthető szabadkézi rajzait ma is őrzöm.

Még mindig nem érzem magam kész tanítványnak.

Potzner Ferenc